

С. Б. Фіялка,
здобувач
УДК 655.254.22

Стилістичні помилки в навчальних виданнях із культурознавства

Проаналізовано типові стилістичні помилки, наявні в підручниках та навчальних посібниках із культурознавства для вищої школи. Помилки виявлено на трьох рівнях – лексичному, морфологічному й синтаксичному.

Ключові слова: типові помилки, стилістика, навчальні видання, культурознавство, пароніми, росіянізми.

Постановка проблеми. На початку 1990-х рр. в Україні почали інтенсивно впроваджуватися в навчальний процес нові предмети соціально-гуманітарного циклу. Вони мали забезпечити переорієнтацію навчання на гуманітарні потреби особистості, створити необхідну базу для засвоєння загальноосвітніх та спеціальних курсів. Так у навчальних планах і програмах з'явилися дисципліни «Українознавство», «Світова художня культура», «Українська і зарубіжна культура». У 2003 р. до переліку обов'язкових предметів, що вивчаються у вищих навчальних закладах України, було введено «Культурологію».

Нині побачило світ чимало підручників і навчальних посібників із грифом Міністерства освіти і науки України – « затверджено », « дозволено », « рекомендовано ». Однак аналіз системи навчальних видань із культурознавства засвідчує, що в них наявні різноманітні помилки – логічні, фактичні, стилістичні, орфографічні, пунктуаційні та ін. Кожен такий недогляд ставить під сумнів престиж автора й видавництва, підригає довіру до друкованого слова, знижує дидактичну роль книги.

Аналіз останніх досліджень. Найпоширенішими в аналізованих виданнях є стилістичні помилки, хоча саме вони є об'єктом численних наукових досліджень. Наприклад, А. Капелюшний висвітлив особливості стилістичного використання в мові ЗМІ лексичних, фразеологічних, морфологічних і синтаксичних засобів, а також навів типові мовностилістичні негаразди [1], а Р. Рожанківський схарактеризував синтаксично-стилістичні риси науково-технічної мови [2]. Т. Бондаренко розглянула різновиди помилок, створила протипомилковий апарат редактора, що містить дані про помилконебезпечні місця (найтипівші семантично та структурно зумовлені позиції, де найчастіше постає потреба у виборі варіантної (правильної/неправильної) лінгвоодиниці, її правопису, граматич-

ного оформлення тощо), а також про ступінь іхнього лінгвістичного ризику [3]. Мовностилістичні поради наведено в працях Б. Антоненка-Давидовича, О. Пономарєва, М. Заріцького, Н. Непійводи, П. Куляса, С. Караванського та ін. Однак досі залишається актуальною проблема моніторингу дотримання стилістичних норм у навчальній літературі, у тому числі культурознавчій.

Мета статті – систематизувати типові стилістичні вади навчальних видань із культурознавства.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, до стилістичних помилок належать аномативи, пов'язані з порушенням стилістичних норм у функціонуванні мовних засобів. У навчальній літературі з культурознавства стилістичні похибки виявлено на лексичному, морфологічному й синтаксичному рівнях. Проілюструємо це на прикладах.

Лексико-стилістичні помилки.

1. Порушення милозвучності:

а) нехтування правилами чергування у-в, і-й, з-із-зі [4, 16–19]. Наприклад:

Для культури Китаю з давніх часів характерні етичні акценти як в релігії, так і в філософії та політиці [5, 242]. В обох випадках прийменник «в» треба замінити на «у», щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови (у першому випадку – між приголосними, у другому – перед «ф») [4, 16];

б) повтори окремих буквосполучень, спільнокореневих слів тощо: Архітектура Кіївської Русі – це не тільки культові споруди, а й мистецтво фортифікаційних споруд та житлових будівель [6, 365]. Наш варіант: Архітектура Кіївської Русі – це не тільки культові споруди, а й мистецтво фортифікації та житлового будівництва.

2. Лаконізм викладу на шкоду змістові: Важливий елемент політики Августа становили його шлюбні закони на зміцнення сімей-

них стосунків та збільшення народжень, особливо серед вищих верств населення [7, 164]. Більш коректний варіант: *Важливим елементом політики Августа були його шлюбні закони, спрямовані на змінення сімейних стосунків та зростання народжуваності, особливо серед вищих верств населення*. Ми виправили ще одну помилку – неправильне вживання слова «народження». На його місці має бути демографічний термін «народжуваність» – процес поповнення чисельності населення в результаті народження дітей.

3. Мовна надлишковість – використання зайвих слів, які структурно обтяжують фразу: *Факти свідчать, що Київська держава задовго до офіційного хрещення перебувала на такому рівні розвитку, що мала можливість переймати найкращі архітектурні впливи з інших держав задовго до кінця Х століття* [8, 100]. Відредагований варіант: *Факти свідчать, що Київська держава ще задовго до офіційного хрещення (988 р.) переймала найкращі архітектурні впливи інших держав; Книгодрукування – це якісний процес, який став незамінним і звільнив переписувачів від важкої праці, здешевив та зробив доступними широким масам доступ до друкованої інформації та нових ідей* [8, 121–122]. У реченні наявна тавтологія – «доступний доступ». Варіант правки: *Книгодрукування звільнило переписувачів від важкої праці, здешевило книгу, зробивши її доступною для широких мас*.

Багатослів'я виникає, як правило, через не знання семантики слів іншомовного походження або ж унаслідок концентрації уваги мовця на однакових ознаках того самого предмета, явища. Мовленнєвій надлишковості можна запобігти завдяки семному аналізові компонентів слово всполучення.

4. Зловживання штампами та канцеляризма ми: *З часу свого виникнення Інститут модерного мистецтва здійснює діяльність у двох напрямах...* [9, 351]. Замість «здійснює діяльність» достатньо сказати «працює». До того ж автор порушив правило чергування з-із-зі (потрібно не «з часу», а «із часу»).

5. Надмірне використання віддієслівних іменників: *Це викликає особливе відчуття радості духовного володіння світом, естетичну насолоду, без якої неможливо ні створення, ні сприйняття художнього твору* [10, 47]. Варіант правки: *Завдяки цьому відчувається особлива радість від духовного володіння світом, естетична насолода, без якої неможливо ні створювати, ні сприймати художній твір*.

6. Надлишкове вживання запозичень: *Друкована книга набуває відносної масовості, а її тираж в кінці XV ст. перевищує уже 35 тисяч*

екземплярів

[11, 153]. Слово «тираж» походить від франц. tirage (виготовлення), екземпляр – від лат. exemplar (зразок). Варто вжити слова «наклад», «примірник».

7. Порушення меж лексичної сполучованості: *Завдяки нетерпимості* до вільнодумства і різноманітності Китай все більше відставав у науково-технічному і економічному розвитку від цивілізованої Європи [12, 26]. Слово «завдяки» вказує на позитивну причину чого-небудь, тому не може сполучатися зі словом «нетерпимості». Варіант правки: *Через нетерпимість* до вільнодумства і різноманітності Китай дедалі більше відставав у науково-технічному і економічному розвитку від цивілізованої Європи.

8. Стилістична несумісність слів, сполучення слів різних стилістичних рядів: *В цей час також відбулись і перші грандіозні технокатастрофи* (загибель «Титаніка») [5, с. 40]. Слова «грандіозні» і «технокатастрофи» належать до різних стилістичних рядів. Потрібно – «*масштабні технокатастрофи*».

9. Сплутування семантики паронімів, що зумовлюється, по-перше, структурною та фонетичною подібністю таких лексем, яка, однак, не допускає ототожнення лексичних значень; по-друге, незнанням семантики одного чи обох компонентів паронімічної пари; по-третє, ситуацією білінгвізму. Наведемо приклади: *Четвер напередодні Пасхи* (Чистий, або Великий) по в'язувався з очищувальними обрядами й особливо був насичений магічними та символічними діями

[13, 76]. Потрібно – «Пасхи» (християнське весняне свято, присвячене воскресінню Ісуса Христа). Паска ж – це солодкий високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до Великодня; *I досі деякі народи Крайньої Півночі, американські індійці частково користуються піктографічною писемністю* [14, 80]. Індійці – загальна назва корінного населення Індії та Пакистану. Автор же говорить про корінне населення Америки – індіанців.

10. Уживання росіянізмів – коли слово, його окреме значення, зворот, вислів, граматична форма тощо запозичені з російської мови або утворені за її зразком. Типові приклади росіянізмів: *Догматична неспроможність більшовицької влади розв'язати економічні проблеми обернулася репресіями по відношенню до свого власного народу* [11, 209]. Відредаговане речення: *Догматична неспроможність більшовицької влади розв'язати економічні проблеми обернулася репресіями проти власного народу*; У цей час в європейських державах відбувається повне розмежування світської та духовної влади і правове оформлення положення людини

у суспільстві [15, 160]. Правильний варіант: У цей час в європейських державах відбувається повне розмежування світської і духовної влади та правове оформлення становища людини в суспільстві.

Впливом російської мови пояснюється також неправильне вживання деяких стійких лексичних одиниць: Вони [соціальні катаклізи] *наносять* їй [духовній культурі] більші збитки, аніж іншим галузям культури [16, 86]. Треба – «завдають збитків»; *Кидається в очі* «видовженість готичної статуй», зумовлена стилізацією під загальну спрямованість у небо» [17, 149–150]. Правильно – «впадає в око».

Натрапляємо в навчальних виданнях із культурознавства й на суржикові утворення (російські елементи, що вживаються в обрамленні української граматичної системи та на тлі українських фонетичних норм і являють собою гібридні форми) [3]. Приклади: Ця класифікація значною мірою умовна і до того ж неповна: вона охочче тільки живе міжособистісне спілкування [16, 224]. Правильно – «охоплює»; Ця гіпотеза близька за формою (але не за змістом) до тези «Красота спасе світ» [11, 179]. Варіант правки: Ця гіпотеза близька за формою (але не за змістом!) до гасла: «Краса врятує світ».

У навчальних виданнях виявлено чимало помилок, спричинених застосуванням нетипових для української мової системи російських словотворчих засобів. Насамперед, це творення активних діеприкметників із суфіксами -уч, -юч. Наприклад: Це творчість бродячих школярів (студентів), які, звертаючись до фольклору, перекладаючи на латину народні пісні, використовуючи їх мотиви і форми, проповідували життєстверджуюче ставлення до життя, оспіували земні радоші, висміювали негативні риси у суспільстві [15, 132]. Відредаговане речення: Це творчість мандрівних школярів (студентів), які перекладали латиною народні пісні й, використовуючи їхні мотиви й форми, проповідували життєстверджувальне (оптимістичне) ставлення до життя, оспіували земні радоші, висміювали негативні риси суспільства.

Морфолого-стилістичні помилки – це відхилення від нормативних граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Найпоширенішими морфологічними помилками в культурознавчих навчальних виданнях є аномативи в межах лексико-граматичного класу іменників. Вони представлені насамперед порушеннями категорій відмінка: У 1939 р. американський філософ Леслі Уйт (1900–1975) незалежно від В. Освальда повернувся до тлумачення терміну «культурологія», вводячи його в контекст

антропологічних досліджень про культуру [9, 5]. У родовому відмінку однини поняття «термін» у значенні «слово» має закінчення -а [4, 86]; *Пізніше з'являються ремісники – гончари і ткачі, а виготовлення знарядь праці стає справою майстрів*, що постійно вдосконалюється в своїй майстерності [5, 65]. У називному відмінку множини іменники чоловічого роду м'якої групи мають закінчення -і [4, 91].

У навчальних виданнях є також помилки в системі дієслівних форм. Наприклад: Проте серед підкорених були і ті, що вже прийняли християнство, але також *мусили* перейти до ісламу [5, 255]. Наявне відхилення від морфологічних норм при творенні 3-ї особи множини минулого часу дієслова «мусити», потрібно – «мусили».

Виявлено також похибки під час творення ступенів порівняння прикметників і прислівників. Наприклад: *Перикл вирішив відбудувати насамперед Афінський Акрополь (верхнє місто)* – так називали укріплена частину давньогрецьких міст, які будувалися на самому високому місці [16, 133]. Наявна помилка в ступенюванні прикметника «високий». Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням префікса най- до форми вищого ступеня [4, 100–101]. Тож правильно – «на найвищому місці».

Трапляються в навчальних виданнях з культурознавства й порушення категорії відмінка займенників. Наприклад: У общині панував абсолютний авторитет Учителя, і всі прагнули якомога точніше дотримуватися встановлених ім доктрин [10, 190]. Орудний відмінок займенника третьої особи «він» має форму з н – ним [4, 104].

Стилістико-синтаксичні помилки:

1. ненормативне вживання прийменників: *Методологія структуралізму дійсно дала позитивні результати при аналізі структурних явищ* [10, 30]. Український прийменник «при» не можна вживати на позначення процесуальності. Варіант правки: *Методологія структуралізму виявилася ефективною під час аналізу структурних явищ*;

2. порушення норм керування: *Послаблення центральної імперської влади супроводилося занепадом моралі і господарської розрухи* [16, 143]. Словосполучення «господарської розрухи» узгоджується не безпосередньо із присудком «супроводилося», а помилково підпорядковане додаткові «занепадом». Унаслідок цього спотворюється зміст речення. Варіант правки: *Послаблення центральної імперської влади супроводилося занепадом, війнами, занепадом моралі й господарською розрухою*.

Непоодинокими є помилки в узгодженні однорідних членів речення. Наприклад: *Пізнішими варіантами образів цих персонажів слід*

вважати Солов'я-Розбійника, Змія Горинича, а також *казкові персонажі*: *баба-яга, кощій, чудо-юдо, лісовий цар, водяний цар, морський цар тощо* [6, 339]. Варіант правки: *Пізнішими варіантами образів цих персонажів слід вважати Солов'я-Розбійника, Змія Горинича, а також інших казкових герой: Бабу-Ягу, Коція Безсмертного, чудо-юдо, лісова, водяника, морського царя тощо*. У реченні наявні також логічна (Соловей-Розбійник та Змій Горинич теж є казковими персонажами) та лексико-стилістична помилки (тричі поспіль вживається слово «цар»);

3. занадто довгі речення: *Телеграф, телефон, періодичні видання, радіо – основні види масової комунікації в першій половині століття, що доповнюються у наш час електронними засобами зв’язку, серед яких особливого значення набуває Інтернет, що дозволяє не тільки користуватись електронними архівами, енциклопедіями, дайджестами всього світу, але і вільно, за бажанням – анонімно, вступати в контакти з будь-якою людиною в будь-якій точці земної кулі, якщо вона є користувачем Інтернету* [13, 60–61]. Варіант правки: *Основними видами масової комунікації в першій половині ХХ століття були телеграф, телефон, періодичні видання та радіо. У наш час вони доповнюються електронними засобами зв’язку, серед яких особливого значення набуває Інтернет. Всесвітня мережа дозволяє не тільки користуватись електронними архівами, енциклопедіями, дайджестами всього світу, але й вільно, за бажанням – анонімно, вступати в контакти з будь-якою людиною в будь-якій точці земної кулі;*

4. ненормативні утворення, які засвідчують порушення відповідності займенникових еквівалентів замінюваним словам: *Він залишив після себе небагато творів, але кожне з них стало еталоном в історії культури* [5, 110]. Потрібно – «*кожен з них став*» (займенник співвідноситься з іменником «творів»);

5. неправильний порядок слів у реченні: *Перші згадки про Петрарку з’являються в давньоукраїнській літературі наприкінці XVI століття* [7, 268]. Обставина «*в давньоукраїнській літературі*» має стояти на початку. Інакше спотворюється зміст речення: виходить, що перші згадки про Петрарку з’явилися саме в давньоукраїнській літературі;

6. одноманітна побудова речень: *Культура потребує специфічного підходу до вивчення її феноменів. У культурології використовуються різні методи. Існує багато способів системного описання культури. Її цілісність може виражатися різними засобами* [10, 17];

7. порушення норм використання дієприслівниковых зворотів: *Розробляючи методологічні*

основи прогнозування суспільного розвитку, виникло цілком закономірне і науково необхідне питання: «*Куди рухається людство?*» [11, 238]. Варіант правки: *Розробляючи методологічні основи прогнозування суспільного розвитку, дослідники порушили цілком закономірне й науково необхідне питання: «*Куди рухається людство?*»;*

8. надмірне застосування пасивних конструкцій: *Система Платона була піддана критично-му перегляду Арістотелем* (384–322 рр. до н. е.) – найвеличнішим мислителем стародавнього часу [8, 58]. Варіант правки: *Систему Платона критично переглянув Арістотель* (384–322 рр. до н. е.) – найвеличніший мислитель античності;

9. порушення закономірностей сполучуваності дробових числівників з іменниками: Якщо вірити Геродоту, то ця статуя, зроблена з чистого золота, важила близько 2,5 тонн [17, 30]; З-поміж них і папірус довжиною 20,5 метрів [9, 100]. При дробових числівниках іменник уживається в родовому відмінку однини.

Висновки. Наш аналіз засвідчив, що навчальні видання з культуrozнавства містять широке розмаїття стилістичних помилок, які перешкоджають встановленню належного рівня комунікації з читачем. Серед основних причин їхньої появи – вплив російського мовного середовища, недостатнє знання авторами й редакторами словесних значень, фразеології, законів сполучуваності слів, бідність лексичного запасу, а подеколи – й банальна неуважність. Тим часом саме навчальні видання з культуrozнавчих дисциплін мають багатий потенціал для використання синонімічного різnobарв'я, тропейчних засобів, фразеології, стилістико-сintаксичних прийомів тощо. Така література має не просто передавати знання, а й сприяти вихованню мовної культури особистості, збагаченню літературної мови студентів, плекати мовний смак, інтерес до вивчення української. У перспективі вважаємо за доцільне проаналізувати логічні, фактичні, орфографічні та пунктуаційні помилки, наявні в навчальній літературі з культуrozнавства для вищої школи.

1. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови : навч. посіб. / А. О. Капелюшний ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – [2-ге вид., перероб.]. – Львів : ПАІС, 2007. – 400 с.

2. Рожанківський Р. Синтаксично-стилістичні риси науково-технічної мови / Р. Рожанківський // Вісн. нац. ун-ту «Львівська політехніка». Сер. : Проблеми української термінології. – 2009. – № 648. – С. 34–38.

3. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редактування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Т. Г. Бондаренко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 20 с.

4. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови ; ред. С. І. Мазніченко, Н. М. Максименко, О. В. Осадча. – К. : Наук. думка, 2010. – 287 с.
5. Культурологія : навч. посіб. / В. Л. Петрушенко, Л. А. Пинда, С. М. Повторєва ; за заг. ред. В. М. Пічі. – [3-те вид., перероб. і доп.]. – Львів : Магнолія, 2009. – 375 с.
6. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / за ред. М. М. Заковиця. – [3-те вид., стереотип.]. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
7. Історія світової культури : навч. посіб. / [Л. Т. Левчук, В. С. Грищенко, В. В. Єфименко та ін.]. – [4-те вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2003. – 368 с.
8. Історія української та зарубіжної культури : підручник / Л. Є. Дещинський, С. В. Терський, Р. Д. Зінкевич, Я. Я. Денисов. – Львів : Бескид Біт, 2008. – 252 с.
9. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / за ред. І. І. Тюрменко. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 368 с.
10. Культурологія : навч. посіб. / Н. Д. Пальм, Т. Є. Гетало, Д. Ю. Михайліченко, Ю. І. Потоцька ; Харк. нац. економ. ун-т. – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2008. – 284 с.
11. Кравець М. С. Культурологія : підручник / М. С. Кравець. – Львів : Новий Світ-2000, 2008. – 320 с.
12. Корженівський А. С. Культурологія : навч. посіб. / А. С. Корженівський, В. І. Смолінський. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. – 132 с.
13. Культурологія : навч. посіб. / Г. М. Захарченко, О. Ю. Колтунов, Т. Л. Подкупко та ін. – О. : Одес. держ. мед. ун-т, 2007. – 240 с.
14. Бокань В. Культурологія : навч. посіб. / В. Бокань. – К. : МАУП, 2000. – 136 с.
15. Семотюк О. П. Культурологія : навч. посіб. / О. П. Семотюк, О. М. Кучер. – Х. : УкрДАЗГ, 2007. – 313 с.
16. Подольська Є. А. Культурологія : навч. посіб. / Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар, К. А. Іванова. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 392 с.
17. Абрамович С. Д. Світова та українська культура : навч. посіб. / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. – Львів : Світ, 2004. – 344 с.

Подано до редакції 17. 01. 2011 р.

Fiyalka Svitlana. Stylistic errors in textbooks of cultural studies.

The most common stylistic errors in textbooks for cultural studies are analysed. The errors are detected on lexical, morphologic and syntactic levels.

Keywords: the most common errors, stylistics, textbooks, cultural studies, paronym, russicism.

Фиялка С. Б. Стилистические ошибки в учебных изданиях по культурологии.

Проанализированы типичные стилистические ошибки, присутствующие в учебниках и учебных пособиях по культурологии. Ошибки выявлены на трех уровнях – лексическом, морфологическом и синтаксическом.

Ключевые слова: типичные ошибки, стилистика, учебные издания, культуроведение, паронимы, русизмы.